

Guerra, política i construcció de la pau

Reflexions i directrius pràctiques a partir de l'estudi de l'Antiguitat.

Daniel GÓMEZ
Toni NACO
Jordi PRINCIPAL

Els experts en la història antiga i l'arqueologia familiaritzats amb l'estudi de la pau i de la guerra poden aportar reflexions alternatives sobre la construcció de la pau als nostres temps. Ho poden fer, situant-se en el debat contemporani, a partir de certs estudis previs al voltant de la guerra, els conflictes violents i la gestió política de les catàstrofes humanitàries i les guerres, o bé els danys col·laterals en l'Antiguitat. El gran avantatge d'una anàlisi moderna del fenomen de la guerra, la violència i especialment la pau a partir de paradigmes i dades del món antic rau en la possibilitat de copsar, científicament, la totalitat del procés històric conduent a un procés de pau determinat. Aquest *policy paper* planteja una anàlisi dels conflictes bèl·lics de tal forma que cobreixi la seqüència completa dels esdeveniments i pretén incidir en algunes reflexions per tal de millorar els instruments conceptuals, els programes de recerca, i en el futur, les propostes pràctiques de construcció de pau.

Context

Guerra, política i construcció de la pau

L'experiència de les darreres dues dècades demostra que l'estudi acadèmic modern sobre els processos de pau normalment s'ha circumscrit a camps com la sociologia, les relacions internacionals, la ciència política, la història contemporània o la filosofia de la pau, arribant fins i tot a incentivar el desenvolupament de l'anomenada 'cultura de pau'. Tanmateix, això no exclou el fet que des d'altres disciplines vinculades a les ciències socials o les humanitats també es puguin plantejar reflexions científiques que, a la vegada, complementin el marc teòric dels estudis sobre la pau i fins i tot ofereixin directrius pràctiques als encarregats de gestionar els processos de pau sobre el terreny.

Precisament, des del camp de la història antiga i l'arqueologia creiem que podem aportar algunes d'aquestes reflexions alternatives, sobretot a partir de certs estudis previs al voltant de la guerra, els conflictes i la gestió política de les catàstrofes, o bé els danys

col·laterals en l'antiguitat. En concret, el nostre marc geopolític i històric es circumscriu a l'antiguitat grecoromana entesa en un context clarament mediterrani i al qual caldria sumar-hi les societats protohistòriques, que són aquelles que han estat descrites per les cultures clàssiques definint-les, amb una certa superioritat moral, com a part de seva pròpia alteritat. En realitat, un dels avantatges reals d'una anàlisi moderna del fenomen de la guerra, la violència i especialment la pau a partir de paradigmes antics rau precisament en la possibilitat de copsar, científicament, la totalitat del procés històric conduent a un procés de pau determinat.

Així, malgrat la dificultat d'aproximar-nos a l'escassa evidència que resta d'unes societats històriques certament remotes en el temps, resulta plausible plantejar una anàlisi dels conflictes bèl·lics de tal forma que cobreixi la seqüència completa dels esdeveniments: 1) orígens del conflicte bèl·lic; 2) la guerra en si mateixa; 3) el postconflicte i els eventuais processos de pau, juntament amb les seves conseqüències tant a curt com a llarg termini, o aquells

casos en els quals el postconflicte significa el pròleg d'una nova guerra.

Des de fa alguns anys el Dr. Vicent Martínez Guzmán, un especialista en els estudis de cultura de pau, ha argumentat la necessitat de forçar un 'gir epistemològic' per tal de centrar l'interès intel·lectual en la pau, i no tant en la guerra i els conflictes, quan les diverses disciplines científiques analitzen aquestes problemàtiques:

'Estoy cambiando el paradigma epistemológico desde el que estudiábamos la paz. Parecía que sólo podíamos decir lo que era la paz, o en el caso de mi actual argumento, la solidaridad, como formas de no violencia. Estoy proponiendo un cambio en las formas de entenderlo: es la violencia lo que es negativo, lo que destruye los diversos lazos sólidos que se constituyen entre diferentes comunidades humanas, sus miembros y entre las comunidades mismas. Es la violencia lo que destruye la solidaridad y las múltiples maneras de hacer las paces' (Martínez Guzmán 2000: 86-87).

Tanmateix, resulta en gran mesura decebedor, des d'un punt de vista moral, haver de reconèixer que en qüestions com la gestió dels conflictes bèl·lics i la construcció de la pau l'evidència històrica procedent del Món Antic difícilment permet a l'historiador de l'antiguitat o a l'arqueòleg implementar el 'gir epistemològic' que reclama el Dr. Martínez Guzmán.

De fet, en el context de les societats antigues el seu caràcter intrínsecament bel·licós constitueix la principal característica que hom destaca en qualsevol anàlisi del fenomen dels conflictes. La guerra i tot un conjunt d'altres formes de violència, organitzada o no (des de la ritualització de la guerra fins al banditatge o la pirateria) constitueixen els elements clau que defineixen en sentit estricte la cosmovisió d'aquestes mateixes poblacions, més enllà del fet d'estar dotades o no d'unes estructures d'estat d'una certa complexitat.

En alguns casos és possible constatar la presència d'una veritable 'violència endèmica' o un estat de 'guerra permanent', que a la vegada es pot definir com a 'sistèmica', o sigui necessària per a un cert desenvolupament de les societats humanes en un determinat moment de la seva història. Un bon exemple rau en la Roma republicana quan, des del segle V aC es veié abocada a una continuada expansió territorial per la península Itàlica i, des de mitjan segle III aC, per tota la Mediterrània, fins i tot competint a nivell internacional amb altres potències en la recerca de l'hegemonia, com Cartago o alguns regnes hel·lenístics. En el seu conjunt, aquesta expansió territorial va ser fomentada a nivell polític per unes elits oligàrquiques impulsores d'una cultura militarista gràcies a la qual assentaven el seu domini social, polític i també econòmic. No obstant això, la militarització de la societat romanorepublicana va transcendir 'des de dalt' a la resta dels cossos socials. Si en un principi la participació ciutadana en l'exèrcit quedava restringida

a aquells que demostraven un determinat nivell de renda censal, la progressiva extensió dels conflictes bèl·lics va incrementar el reclutament d'uns estaments socials menys afavorits que, igualment, van acabar extraient majors rendiments de la seva participació regular en la guerra, sobretot gràcies a un major protagonisme en el repartiment del botí i a la futura professionalització de l'antic servei militar ciutadà.

Aquest cas demostra de forma exemplar que la comprensió moderna de la pacificació que es consolida durant el Principat d'August només resulta possible gràcies a la perspectiva històrica

Malgrat tot, en la darrera dècada han sorgit interpretacions que relativitzen no tant la suposada 'agressivitat' d'aquesta expansió republicana, com el fet d'haver focalitzat en excés la nostra atenció en Roma com a 'potència agressiva', menystenint al mateix temps un context mediterrani igualment 'agressiu' amb diverses potències en constant recerca de l'hegemonia, i en competència directa entre si (Eckstein 2006). En qualsevol cas, la creixent militarització de la societat romanorepublicana en un context d'aparent 'guerra sense fi' va desestabilitzar el propi sistema polític republicà, provocant en darrera instància el seu col·lapse i la victòria d'un poder absolut, el de l'últim dels dinastes republicans, Octavi, el futur August.

Aquest darrer, en el seu testament polític, conegut com a *Res Gestae Divi Augusti*, inscrit en les parets del mausoleu d'August i preservat gràcies a algunes còpies del text procedents d'Àsia Menor, va igualment declarar de forma solemne que el nou règim s'assentava sobre la pau. Per demostrar-ho, en el seu capítol 2 el text indica que, fins a tres ocasions al llarg del seu Principat, el Senat va ordenar el tancament de les portes del temple de Janus, que només havien estat closes dues vegades en tota la història de Roma (RGDA, 2.13). La nova *pax augusta* constitueix en realitat una 'pacificació', amb la pau entesa com a vertebradora de la *concordia ordinum* (la concòrdia dels ordres, a nivell social, però 'ordenada' de nou 'des de dalt') i, a la vegada, com a revers de la guerra – simbolitzada en aquest cas per les antigues guerres civils republicanes – però des d'aquell mateix moment al servei d'una política de domini hegemònic del

princeps inter pares, entès com 'el primer entre els iguals' (Syme 1989 [1939]).

Aquest cas demostra de forma exemplar que la comprensió moderna de la pacificació que es consolida durant el Principat d'August (31 aC – 14 dC) només resulta possible gràcies, també, a la perspectiva històrica que ens ofereix una anàlisi completa del conflicte mateix, en especial durant les darreres Guerres Civils (44-31 aC) i, finalment dels orígens del conflicte durant l'últim segle de la República (133-44 aC). Precisament aquest tipus de seqüència complerta dels esdeveniments pensem que constitueix una de les principals aportacions de l'estudi sobre l'Antiguitat en l'anàlisi dels processos de pau i en l'elaboració d'útils models de discussió a nivell comparatiu. Així, guerra i política romanen tan essencialment vinculades a la cosmovisió d'una majoria de les societats antigues que, com ja hem apuntat anteriorment, l'aplicabilitat pràctica del 'gir epistemològic' que proposa el Dr. Martínez Guzmán resulta d'una extraordinària complexitat, sobretot ateses unes evidències històriques que semblen marginar la pau si no es relaciona directament amb les altres dues categories d'anàlisi abans esmentades, la guerra i la política.

Anàlisi

Guerra, política i pau en la Grècia clàssica

No tenim constància de cap tipus de procés de pau a l'antiguitat clàssica grega. De fet, els pactes tenien un marcat caràcter temporal i només cal considerar-los més aviat treves que no 'paus' pròpiament dites. De fet, la primera i única pau de caràcter multilateral de la turbulenta història antiga de Grècia és la coneguda com 'pau del Rei' o 'pau d'Antàlcides', jurada per les grans potències gregues i el Gran Rei persa Artaxerxes II l'any 386 aC. És per aquest motiu que aquest tractat resulta especialment interessant des d'un punt de vista històric. No obstant això, aquesta 'pau' ha generat nombrosos i aferrissats debats que, en l'actualitat, ens semblen irresolubles. Per tot això no abordarem aquestes problemàtiques en aquest treball i ens centrarem únicament en alguns aspectes teòrics que ens semblen especialment remarcables.

En primer lloc, cal assenyalar que la pau del Rei no va acabar dues guerres diferents, sinó únicament una que, a més, tenia un marcat caràcter imperialista: la guerra espartano-persa (399-386 aC). Per això, en 395 aC, les potències gregues que més podien perdre si Esparta es convertia en el que en terminologia actual anomenariem una 'superpotència' de caràcter imperialista, és a dir Atenes, Tebes, Argos i Corint, es coalitzaren i, formalitzant una aliança amb Artaxerxes II, declararen formalment la guerra als lacedemonis, que és com també s'anomenen els espartans (Alonso Troncoso 1997: 63). D'aquesta manera, començava la mal anomenada guerra de Corint (Gómez-Castro 2012:

157 ss). Si bé la potència lacònia (Esparta) va obtenir dues victòries terrestres contra els coalitzats antilacedemonis (Nemea i Coronea), aquestes no oferiren cap tipus d'avantatge estratègic real en la guerra i, simplement, només podien ser utilitzades amb finalitats propagandístiques (Fornis 2003). A més, l'agost del 394 aC, la flota persa havia capturat davant les costes de Cnidos la totalitat de la flota espartana, la qual cosa suposava *de facto* la fi de l'imperialisme lacedemoni en l'Egeu. Especialment perquè, l'any següent, la flota persa va prendre l'illa de Citera i la va convertir en el centre neuràlgic de les seves operacions bèl·liques marítimes (X. *HG* 4.8.8). La gran proximitat d'aquesta illa al Peloponès va posar en alerta les autoritats lacedemònies, ja que des d'allí es podia fàcilment promoure una revolta ilota a Messènia (Hdt. 7.235; Th 4.53-54), la qual cosa, sens dubte, hagués eliminat l'estat lacedemoni.

Davant la perspectiva de perdre-ho tot, en l'any 392 aC Esparta demanaria audiència amb el Gran Rei persa per negociar la 'pau' (Fornis 2005). Si en l'antiguitat grega va existir una cosa semblant a la 'pau preventiva', aquesta només pot concebre's des d'aquesta òptica. Durant les negociacions de pau a Sardes, els lacedemonis van oferir al Rei persa tot el que considerés oportú per posar fi a la guerra (X. *HG* 4.14.1; And. 3.12-13), però Artaxerxes odiava profundament els espartans, a qui considerava els més mentiders dels homes (Plu. *Art* 22), i per això no va fer cas a les peticions de pau. La guerra continuaria sis anys més, però amb substancials diferències en comparació als primers tres anys de conflicte. En aquesta segona fase, la guerra estaria centrada sobretot en el conflicte entre Atenes i Esparta (Alonso Troncoso 1999), reproduint així l'esquema maniqueu de la guerra del Peloponès. Atenes, dirigida en aquells moments per Trasíbul d'Estíria, va iniciar els preparatius necessaris per reconstruir l'imperi atenès a l'Egeu (*IG* II2 24; X. *HG* 4.8.25-31; D. 20.59). Això va legitimar encara més Antàlcides, que aquesta vegada va tenir èxit en vendre la idea que Esparta havia estat l'única capaç d'aturar l'imperialisme atenès, però si, com era la voluntat del Gran Rei, els lacònies eren completament derrotats, no hi hauria ningú capaç de parar Atenes i, de nou, Artaxerxes veuria atacada Àsia Menor per una Grècia unida per l'hegemonia àtica. Per això, el Gran Rei va acceptar el 386 aC la mateixa proposta de pau que havia menyspreat només sis anys abans, establint-se ell mateix com a 'àrbitre' dels assumptes grecs (X. *HG* 5.1.31).

En aquest sentit, sembla evident que tant la fallida pau del 392 com la del 386 aC només poden entendre's com a una arma de guerra, fins al punt que no seria exagerat dir que la diplomàcia espartana, conscient que perdria la guerra, va ser prou hàbil com per guanyar la pau (Seager 1974: 36). Aquesta és la concepció sobre la pau en l'antiguitat grega que hem de retenir. La pau no tenia un valor jurídic *per se* i, per això, ni tan sols estava reglamentada. Per contra, si bé consuetudinari, el conflicte bèl·lic sí que tenia un

reglament molt ben definit que naixia del ritu bèl·lic de l'*agon*. En ell s'establien els drets i les obligacions tant dels agressors com dels agredits com dels seus respectius aliats, establint fins i tot el tipus de compensació a realitzar en cas d'invasió del territori (*casus belli* per antonomàsia del món grec) i els tipus d'aliança entre potències, com la *symmachía* (aliança defensiva i ofensiva) i l'*epimachía* (aliança només defensiva). En aquest sentit, ens sembla interessant destacar que l'*agon* permetia, tant a una potència com als seus aliats defensius, envair el territori d'un tercer com a compensació a una violació anterior a la seva integritat territorial (Alonso Troncoso 2007: 209 ss). És a dir, que la reglamentació internacional grega d'una aliança únicament 'defensiva' també preveia actuacions, *de facto*, 'ofensives' que segons la 'legislació internacional' reconeguda per tots els agents implicats (i no pel fet de ser consuetudinàries eren menys 'lleis') estaven categoritzades com 'defensives'.

Això ens suggereix un important desenvolupament de la legalitat internacional un cop iniciat el conflicte, però deixa en molt mal lloc la concepció de la pau a la Grècia clàssica, ja que aquesta només era un simple pacte temporal o treva (Alonso Troncoso 2007), una imposició dels forts als més dèbils (Albini 1964: 71; Missiuro 1992: 63) o, com hem vist amb la pau del Rei, una simple arma de guerra. A Grècia, la guerra era un element estructural del sistema econòmic i sociopolític de l'estat. Una pau permanent hauria suposat la fi del propi sistema mateix de la polis exactament de la mateixa manera que ho podia fer l'imperialisme. Per als grecs, doncs, la guerra suposava un terme mitjà entre dos extrems com eren la pau i l'imperialisme. Aquest últim, com és ben sabut, amaga a nivell programàtic una idea molt concreta de 'pau'.

El Postconflicte

Les causes que posen punt i final (de vegades només són simples punts i a part) als conflictes poden ser diverses: victòria total sobre l'enemic o derrota en cas contrari, assoliment parcial d'objectius, esgotament de les forces... I llavors, quan acaba la guerra, s'esdevé la pau. La pau és, doncs, el marc on tenen lloc els episodis dels períodes de postconflicte. Com ja hem anat avançant, la pau a l'antiguitat no era entesa de la mateixa manera com la concebem avui dia: actualment és assumida com un valor que ha de formar part del patrimoni cultural de la humanitat, com una condició necessària per al desenvolupament integral de les comunitats humanes, com un projecte polític "universalista" i perpetu, en la línia de la concepció kantiana.

En funció del paper atorgat a la guerra per part de les societats antigues, que, com hem vist, formava part intrínseca de la seva cosmovisió, la pau significa, en termes generals, l'absència de guerra, o simplement descriu una estadi de neutralitat; és a dir, seria una

pauta relacional entre els diferents grups humans, sense que el seu assoliment sigui un objectiu per ell mateix. A la pau s'hi arriba generalment per imposició després d'una guerra, quan el vencedor exposa les condicions de la victòria; encara que també per acord, un acord, però, que sempre tindrà un actor preponderant que en marcarà els termes i conduirà el procés. De fet, aquesta concepció ve a indicar-nos que les polítiques de pau no seran altra cosa que fórmules de domini exercides unilateralment, que s'expressaran de manera diferent, segons els casos i les necessitats, amb més o menys grau d'agressivitat latent (coacció, amenaça, mandat; o bé conciliació, indulgència, transigència). En aquest sentit caldria interpretar la famosa *pax romana* propugnada per August, tal i com s'ha esmentat anteriorment, la qual no hauríem de considerar com una recerca o reivindicació de la pau en l'accepció moderna del terme, sinó com una fórmula de dominació per tal de mantenir aquest estadi a llarg termini.

Les polítiques de pau no presentaran un format ni uniforme ni homogeni d'aplicació estàndard segons un decàleg, sinó que seran pensades ad hoc per a cada cas, "personalitzades"

Per tant, les polítiques de pau no presentaran un format ni uniforme ni homogeni d'aplicació estàndard segons un decàleg, sinó que seran pensades *ad hoc* per a cada cas, "personalitzades", segons el rendiment o profit que se'n pretengui aconseguir (simbòlic, ideologicopropagandístic, econòmic) o la dinàmica que el mateix conflicte hagi imposat. D'altra banda, també es pot comprovar, com moltes vegades, en la gestió de la pau es troba la gènesi inevitable d'ulteriors conflictes: si bé resulta certament aplicable a l'antiguitat la màxima de Von Clausewitz de que *la guerra és la continuació de la política per altres mitjans*, diferents casos d'estudi en el marc de les cultures grega i romana porten a plantejar-se si *la política* (i en conseqüència, *la pau*, com a període de no-guerra), *no seria la continuació natural de la guerra per altres mitjans*, sobretot en un món en què el conflicte bèl·lic està profundament arrelat en la mateixa cosmovisió. Així doncs, per entendre el processos de pau caldrà considerar prèviament, i de manera indissoluble, les diferents casuístiques i el

desenvolupament dels conflictes bèl·lics que els precedeixen (Gómez *et alii* 2012, en premsa).

Per als Assiris del II mil·lenni aC l'extermini dels enemics suposava, en sí mateix, una autèntica "política de pau". De fet, a l'antiguitat el tractament dels enemics derrotats queda perfectament recollit en el sentit de la famosa expressió *Vae victis!* (Ai, dels vençuts!), en clau d'amenaça, d'esperar el pitjor dels escenaris, de manca de garanties o respecte. No podem parlar de l'existència de fórmules de normativització d'un Dret Internacional Humanitari que plantegin, almenys, una voluntat de minimitzar els efectes de la guerra sobre combatents i civils en la línia de les Convencions de Ginebra. Aquest Dret és simplement inexistent en el món antic, i fins i tot la mateixa concepció moral de respecte per la vida humana, de respecte per l'individu, tàcitament assumida, perd tot valor des del moment que l'individu passa a tenir l'estatus de "sotmès": desapareix la consideració d'home-igual, vinculada a l'existència d'uns suposats drets que l'organització políticsocial independent a la qual pertanyia li garantia. La cancel·lació d'aquesta entitat transforma l'individu en un ésser sense estatus ni condició. El vençut queda, doncs, a la mercè i l'arbitri del vencedor, que pot procedir al seu extermini, reducció a l'esclavatge, deportació i trasllat forçós, sense cap mena de recança moral, i disposar dels seus béns i territori per reasentar-hi nous pobladors o explotar-lo. Igualment pot determinar-ne el manteniment físic, privant-lo, però, de la seva sobirania, assimilar-lo o bé garantir-ne una certa independència sota l'obligatorietat de satisfer unes determinades exigències que serveixin al mateix temps com a (humiliació i) recordatori de sotmetiment, rescabament i compensació, i explotació econòmica de recursos. Així, aquestes exigències poden prendre la forma de col·laboració en futurs conflictes com a aliat, amb l'aportació de tropes; el sosteniment i aprovisionament de l'exèrcit; o el pagament en moneda o en espècie (segons l'especificitat del territori sotmès) d'una taxa.

Les polítiques de pau també poden mostrar una clara voluntat de manipulació cultural. A l'antiguitat, l'establiment d'hegemonies comporta, generalment, una imposició de la cultura del vencedor, i també la destrucció o preservació interessada de certs elements identitaris del vençut, que determinaran i condicionaran la memòria històrica del conflicte. En aquest sentit, l'anomenat procés de romanització en seria el paradigma, amb el desplegament d'un seguit de polítiques per part de Roma, destinades a la consolidació del poder en els territoris conquerits, però que al mateix temps aniran atraient la població cap al model cultural romà hegemònic: des del desenvolupament de la vida urbana com a patró de civilització, fins a l'ús d'una determinada vaixel·la de consum alimentari, passant per l'adopció de la llengua del poder.

Recomanacions

La visió de conjunt de la guerra i la pau a l'antiguitat, del seu sentit i gestió, resulta, als ulls actuals, terriblement negativa i descoratjadora alhora; fins i tot pot arribar a considerar-se que la seva anàlisi resulti fútil, mancada d'interès respecte de la visió o les necessitats actuals de la humanitat. Les experiències de l'antiguitat no poden esdevenir un model d'actuació en el món contemporani per raons òbvies, però el seu menyspreament seria també un greu error, car les lliçons del passat, malgrat que aquest sigui remot, ens poden ser útils per comprendre el present, i en aquest marc el seu estudi cobra sentit.

El concepte de pau en el nostre present es troba a les antípodes del món antic, precisament perquè la societat ha anat assumint la idea de pau com a valor, com a objectiu universal i comú de respecte i convivència. Ha anat assumint que per fer prevenció de la guerra calia transformar la pau en una necessitat, però també en un instrument polític. Precisament, és en aquest joc polític en el qual s'insereixen algunes de les nostres reflexions. En concret, en la importància cabdal de les relacions internacionals i, sobretot, de l'arbitratge en els conflictes entre els estats. Així, una de les més grans diferències entre aquell passat remot i el nostre present rau en el paper que avui poden jugar les entitats supranacionals, malgrat que la *realpolitik* de vegades no els faciliti la feina.

Així, com ja hem vist en el cas de la Grècia clàssica, en l'antiguitat qui exercia el rol d'àrbitre de pau en l'escena internacional també solia aspirar a l'hegemonia política en una determinada regió, lògicament mitjançant la guerra.

Així, la pau solia sotmetre's a uns interessos polítics immediats i, en aquest context, la guerra es concebia com a un element inevitable de progrés polític. Tanmateix, en l'actualitat ens hem dotat d'institucions que, com a mínim en teoria, limiten un hipotètic escenari hegemònic i/o de confrontació.

Per tant, establir límits a la violència internacional es podria aconseguir potenciant el factor arbitral supranacional tot desvestint-lo d'interessos partidistes. Igualment, si en el món antic existia una 'cultura de la guerra' àmpliament acceptada i molt vinculada amb la violència com a *modus vivendi*, en el nostre present caldria sens dubte fomentar la 'cultura de la pau' com a un element integral de la política, l'economia i l'educació dels ciutadans.

El cert és que la història, per més remota que sigui, ens permet observar determinats comportaments de l'ésser humà en societat i, sobretot, aprendre'n.

Referències

- Albini, U. (1964), *Andocide. De Pace*, Firenze.
- Alonso Troncoso, V. (1997), 'Tratados y relaciones de alianza en la guerra de Corinto', *RSA* 27, 21-71.
- Alonso Troncoso, V. (1999), '395-390/89 a.C., Atenas contra Esparta: ¿De qué guerra hablamos?', *Athenaeum* 87.1, 57-77.
- Alonso Troncoso, V. (2007) 'War, Peace, and International Law in Ancient Greece', en Raaflaub, K. (ed), *War and Peace in the Ancient World*, Oxford, pp. 206-225.
- Eckstein, A.M. (2006), *Mediterranean Anarchy, Interstate War and the Rise of Rome*, Berkeley-Los Angeles-London.
- Fornis, C. (2003), 'MAXH KPATEIN en la guerra de Corinto: las batallas hoplíticas de Nemea y Coronea (394 a.C.)', *Gladius* 23, 141-159.
- Fornis, C. (2005), 'La imposible paz estable en la sociedad griega: ensayos de *Koiné Eiréne* durante la guerra de Corinto', *SHHA* 23, 269-192.
- Gómez-Castro, D. (2012), *Relaciones internacionales y mercenariado griego: del final de la guerra del Peloponeso a la Paz del Rey (404-386 aC)*, Barcelona.
- Gómez-Castro, D., Naco del Hoyo, T., Vidal Palomino, J. (2012, en premsa), 'El inmediato 'posconflicto' y la construcción de la paz en el mundo antiguo: tres casos de estudio', *Arys* 10.
- Martínez Guzmán, V., 'Saber hacer las paces. Epistemología de los estudios para la paz', *Convergencia (UNAM, México)*, sept.dic. 2000, 23, año 7, 49-96.
- Missiou, A. (1992), *The Subversive Oratory of Andokides. Politics, Ideology and Decision-Making in Democratic Athens*, Cambridge.
- Seager, R. (1974), 'The King's Peace and the Balance of Power in Greece, 386-362 B.C.', *Athenaeum* 52, 36-63.
- Syme, R. (1989), *La revolución romana*, Ed.Taurus, Madrid [Oxford 1939].

SOBRE ELS AUTORS:

Toni ÑACO (Professor de Recerca ICREA, UAB) ha dirigit i Daniel GÓMEZ (UAB i Columbia University) i Jordi PRINCIPAL (Museu d'Arqueologia de Catalunya a Barcelona) han participat en els projectes d'investigació "Polítiques públiques en la construcció de la pau: models de gestió de les crisis humanitàries en l'Antiguitat" i "Agitar la guerra per construir la pau: la gestió del context post-bèl·lic i la 'pau interessada' en l'antiguitat", finançats per l'ICIP (2009RICIP-00001 i 2011RICIP-00004) i el projecte HAR2010-19185, finançat pel *Ministerio de Economía y Competitividad* (2011-2013). L'anàlisi presentat en aquest *policy paper* ha estat elaborat sobre la base dels resultats d'aquells projectes d'investigació.

NOTA DELS EDITORS:

Aquest *policy paper* és força diferent als altres, tot i que respecta en línies generals les seccions habituals. La raó, hem demanat als responsables de dos projectes de recerca ICIP, que treballen des de fa temps temes relacionats amb la guerra i la construcció de la pau al món antic, que reflexionin sobre el seu camp d'estudi tot mirant al present. Per fer-ho s'han endinsat des de fa dos anys en la complexitat dels estudis sobre pau, seguretat i guerra en el nostre món, han realitzat un seminari conjunt amb l'ICIP sobre la guerra al món antic i al món contemporani, i, finalment, ens presenten un document inicial que ajuda a pensar en com establir sinergies entre programes de recerca, grups de recerca, i, sobretot, recuperar l'esperit inicial de la investigació per a la pau als anys cinquanta: híbridat camps científics a través del doble compromís amb les regles del coneixement acadèmic i l'aspiració a minvar i eliminar les conseqüències dels conflictes armats.

RENÚNCIA DE RESPONSABILITAT:

Les opinions expressades en aquesta publicació no reflecteixen necessàriament les de l'ICIP.

INSTITUT CATALÀ INTERNACIONAL PER LA PAU

L'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP) és una institució pública, però independent, que té com a principal objectiu promoure una cultura de pau i facilitar la resolució pacífica i la transformació dels conflictes violents. Les activitats de l'ICIP estan relacionades amb la recerca, la transferència de coneixement i la difusió d'idees, així com amb la intervenció sobre el terreny. L'ICIP té un interès especial en fomentar la recerca original que aporti nous resultats, no només en el camp teòric sinó també en l'aplicació pràctica de solucions. És en aquest context, on s'emmarca la publicació de la sèrie de *policy papers* de l'ICIP.

www.icip.cat / icip@gencat.cat / @ICIPeace